

Brabantse Heemdagen zijn geschiedenis

Werk aan de winkel
voor Heemschut

Faro en lokale
erfgoedorganisaties

🏠 *De Brabantse Aa meandert door prachtige landschappen met bijzondere gebouwen als kastelen, landhuizen en watermolens. Stichting Brabantse Aa wil daar ruime bekendheid aan geven. Zie pagina 16.*

Inhoud

Heemdagen, een stukje geschiedenis van Brabants Heem 4

Faro: kansen voor lokale erfgoedorganisaties 8

Brabantse Aa, uitzonderlijk rijk aan cultuurhistorie 16

Baarlese weekbladen gedigitaliseerd 20

Monumentenbeleid kan niet zonder heemkundekringen 23

Werk aan de winkel voor Heemschut 26

In memoriam: Gerard Trienekens 31

Gelders Alem verbonden met Brabant 34

Boeken 36

Beleid immaterieel erfgoed in de gemeente 40

Jubileumbord voor heemkundekring Die Overdraghe 43

Onderscheidingen Brabants Heem 44

Agenda en jubilea 50

Colofon 51

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Heemkundekringen en erfgoedorganisaties hebben veel kennis in huis. Kennis en verhalen over monumenten, over landschappen, over de geschiedenis, over de mensen, over tradities. Er is veel vraag naar die kennis. Voor monumentenbeleid, voor monumentenbehoud. In het kader van het Verdrag van Faro kunnen heemkundekringen een cruciale rol spelen. In een aantal artikelen in deze uitgave kunt u er over lezen.

De stichting Brabantse Aa wil de rivier met haar prachtige landschappen en prachtige monumenten onder de aandacht brengen. Hoe, daarover vertellen twee bestuursleden in deze uitgave.

De criminaliteit tijdens de Tweede Wereldoorlog nam schrikbarend toe. In het boek Oorlogsboeven worden de fietsdiefstallen en andere criminaliteit beschreven, gebaseerd op rechtbankverslagen uit Den Bosch en Haarlem. In een boekbespreking kunt u meer daarover lezen.

Tot slot: dat heemkundekringen zo'n belangrijke rol spelen is vooral te danken aan de inzet van honderden leden. Een groot aantal van hen ontving daarvoor in de afgelopen maanden een onderscheiding van Brabants Heem.

Veel leesplezier!

Zeeland, juni 2024

Tjeu van Ras

tjeuvanras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in september 2024.

Kopij dient uiterlijk maandag 26 augustus 2024 binnen te zijn.

Heemdagen, een stukje geschiedenis van Brabants Heem

door Henk Hellegers

De Heemdagen in de vorm zoals ze vanaf 1949 gehouden zijn, zijn nu een stukje van de geschiedenis van Brabants Heem geworden. De heemdagen in 2023 in Oirschot waren de laatste in een reeks.

Na de Heemdagen op de Brabantse Wal in 2019 bleef het een tijdje stil door de pandemie. Corona zorgde ervoor dat er geen perspectief was voor de Heemdagen.

◀ *Deelnemers aan het eerste heemkamp in Alphen.
(foto collectie heemkundekring Carel de Roy)*

Pas in 2022 werden in Alphen weer Heemdagen georganiseerd, die in het teken stonden van het 75-jarig bestaan van Brabants Heem. Vorig jaar nam Heemkundekring 'De Heerlijkheid Oirschot' de uitdaging op zich om in een nieuwe vorm de Heemdagen te organiseren. Anders dan we altijd gewend waren vonden de Heemdagen op vrijdag en zaterdag plaats, hoefde je geen lid te zijn om mee te mogen doen en kon je nu ook inschrijven voor één dag.

Minder deelnemers

Mede dankzij de inzet van veel vrijwilligers van 'De Heerlijkheid Oirschot' en een aantrekkelijk programma waren het weer mooie dagen. Maar tegelijkertijd heeft het bestuur van Brabants Heem uit de evaluatie van de Heemdagen moeten concluderen dat het werk dat een kring en de vrijwilligers voor de organisatie verzetten niet langer opwegen tegen het afnemend aantal deelnemers. Daarin heeft de nieuwe formule helaas geen verandering gebracht. Daarom is het besluit genomen om geen Heemdagen in de traditionele vorm meer te organiseren.

Helaas komt er zo een einde aan een rijke traditie, die een indrukwekkend onderdeel is van de geschiedenis van Brabants Heem. Het was onze oprichter en inspirator pastoor Binck, die in 1949 het initiatief nam voor de Heemdagen. Nou, dat was werken geblazen, want de manifestatie deed zijn naam Heemkamp eer aan. Binck had bedacht dat het nuttig was om samen met jonge heemkundigen letterlijk de geschiedenis van Alphen op te graven. Maar dat de belangstelling zo groot zou zijn dat er in ploegendienst gewerkt moest gaan worden, had niemand durven bedenken.

Van stand

Op de foto's uit die tijd zien we dat het werkkamp een club 'van stand' is, een bron van educatie, ontmoeting en ontspanning voor jongeren, van wie er veel werkzaam zijn in het onderwijs en het ambtenarencorps. ▶

We zien vrouwen in jurkjes en mannen, netjes in het pak en met stropdas. Omringd door de geestelijkheid, die een oogje in het zeil hield om het zedelijk gedrag te waarborgen. Het verslag van het Heemkamp vermeldt dat tegen acht uur alle deelnemers bijeen kwamen in café De Brouwer, waar de pastoor de avond opende. Aan het eind van de avond vertrokken ze naar hun kosthuizen, waar de deelnemers, uiteraard mannen en vrouwen netjes gescheiden, ondergebracht werden. Zo zou het nog jaren blijven gaan. Gemeenten en parochies waren trots dat hun heemkundekring het Heemkamp organiseerde. De burgemeester bood een koffietafel aan, de pastoor en zijn kapelaans zorgden voor het 'geestelijke' gedeelte zoals de eucharistieveringen. Aanvankelijk stond het heemkamp vooral in het teken van theorie en praktijk. Aan de ene kant de opgravingen en de bewondering van de vondsten, aan de andere kant lezingen en excursies over heemkunde en archeologie. Gaandeweg verschoof de opzet van het Heemkamp naar andere culturele activiteiten. Programma's bevatten steeds vaker voordrachten, schetsen, samenzang en gezellig samenzijn. Zo voldeden de dagen jarenlang aan de verwachting van de deelnemers om wildvreemden te leren kennen, samen plezier te maken en een goedkope vakantie te hebben, waarop zelfs relaties ontstonden.

Tijdgeest

Vijfenzeventig jaar lang waren de Heemdagen een traditie. Maar ze ontkwamen niet aan de tijdgeest. Inderdaad, Heemkamp werd Heemdagen. Deelnemers bepaalden zelf of en waar ze wilden overnachten, de kosthuizen en centrale opvangplaatsen maakten plaats voor de camping en het bed&breakfast. Opgravingen, ach... 't was leuk, maar niet meer van deze tijd. Ze werden ingeruild voor fietstochten, stadswandelingen en excursies. Wat bleef was dat er altijd wel een heemkundekring te vinden was, die de organisatie op zich wilde nemen om de kring en het heem uit te dragen. En wat ook bleef was de trouwe deelname aan de Heemdagen.

De schildboom – elk jaar een schild erbij – in 2019 in Bergen op Zoom. (foto Hans Pennings)

Deelnemers aan de heemdagen 2023 bij de Oirschotse stoel. (foto collectie heemkundekring De Heerlijkheid Oirschot)

Waar het ook was, lang bleven de Heemdagen voor de deelnemers een leuk uitje in de vakantie, waarin ze in een gezellige sfeer gelijkgestemden, meestal die van de jaren ervoor, weer ontmoetten. Ze maakten na afloop hun plakboeken met foto's en brachten die het volgende jaar mee om herinneringen op te halen.

De laatste tien jaar zijn de Heemdagen min of meer het slachtoffer geworden van de vergrijzing. Trouwe deelnemers haakten af, andere misten hun aanwezigheid weer. Fiets- en wandeltochten werden deels omgezet in autoritjes. In Oirschot ging de Bram van Brabant zelfs digitaal. Het is een andere tijd geworden, waarin de deelname aan de Heemdagen niet langer een traditie is. Dat hoeft nog niet te betekenen dat de Heemdagen nu helemaal tot het verleden gaan horen. Jawel, aan de originele traditie zal een einde komen. Maar misschien biedt de nieuwe tijd ook hier wel uitdagingen om de Heemdag(en) in een andere vorm te houden. Wellicht zijn er heemkundekringen die het interessant vinden om hun kring, hun heem met enkele activiteiten een dag te laten zien aan heemkundigen van elders. We gaan de toekomst van de Heemdagen agenderen voor het regio-overleg en wie weet wordt daar een nieuwe toekomst voor de Heemdagen geboren. ■

Faro: kansen voor lokale erfgoedorganisaties

door Ineke Strouken

In het vorige nummer van De Koerier heb ik geschreven over het Verdrag van Faro dat Nederland begin dit jaar heeft ondertekend. Dit verdrag stelt de mens, de samenleving en de relatie met erfgoed centraal. Het beheer van het erfgoed ligt nu in handen van overheden en professionals.

Het Verdrag van Faro wil erfgoed weer teruggeven aan de samenleving. Immers erfgoed bepaalt de leefomgeving van de inwoners. Daarom is het belangrijk dat zij mee bepalen welk erfgoed ze van waarde vinden en behouden moet blijven. Het Verdrag van Faro hecht veel waarde aan lokale erfgoed initiatieven. Welke kansen leggen hier voor heemkundekringen en streekmusea?

Herinneringen

Erfgoed geeft inzicht in het ontstaan van onze samenleving. Aan de hand van tastbare en ontastbare, zichtbare en onzichtbare herinneringen aan onze voorouders vormen wij ons een beeld van onze wortels. Het zijn de gebouwen, plekken, tradities en verhalen die een plaats eigenheid geven. Daarbij gaat het niet om het erfgoed op zich, maar om de betekenis die mensen er aan hechten. Daarom is het belangrijk dat iedereen toegang heeft tot erfgoed en zich daarin herkent. ➤

◀ *Circusartiesten maakten in 2014 een tentoonstelling in het Nederlands Openluchtmuseum. Hierin vertelden ze zelf hun geschiedenis. (foto Ton Fischer)*

Om deze nieuwe kijk op erfgoed vorm te geven wordt van erfgoedprofessionals een andere rol verwacht. Ze zullen veel meer moeten gaan samenwerken met erfgoedgemeenschappen en aan moeten sluiten bij burgerinitiatieven. De rollen worden omgedraaid. Niet de professional, maar de burger staat centraal. Dat zal even wennen zijn. Bovendien brengt het Verdrag van Faro erfgoed terug naar de menselijke maat en geeft het erfgoed een menselijk gezicht.

Ruimte geven

Als erfgoedprofessional begeleid je mensen om het verhaal van hun erfgoed te vertellen. In 2014 heb ik met de circusmensen een grote tentoonstelling in het Nederlands Openluchtmuseum gemaakt. Het managementteam en de conservatoren werden daar heel zenuwachtig van. Nu wordt het als goed voorbeeld gezien, maar het was niet makkelijk, want je moet aan de ene kant vertrouwen hebben in de gemeenschap en aan de andere kant kwaliteit leveren.

Een voorbeeld was een lelijk wc-schuurtje dat volgens de museummensen niet in een museum thuis hoorde. Maar op die wc hadden Tony Boltini en Pipo de Clown hun behoefte gedaan. Dus hij is in de expositie gekomen. Het is belangrijk om de mensen met wie je werkt de ruimte te geven om zelf te bepalen wat zij als hun erfgoed zien. Ze zullen een tentoonstelling anders inrichten dan dat jij dat zou doen. Daar moet je respect voor hebben.

Ruimte geven om zelf te bepalen

Veel streekmusea verzamelen de voorwerpen uit de tijd van onze grootmoeders. Het Verdrag van Faro biedt musea de kans om samen met de inwoners de collectie hedendaags uit te breiden met wat mensen van nu aanmerken als hún roerend erfgoed. Dat kan door met verschillende maatschappelijke groepen rond tafel te gaan zitten (met bijvoorbeeld carnavalsverenigingen of oud-medewerkers van een fabriek) of door via de media de hele bevolking te laten meedenken. Roep inwoners op om voorwerpen met hun verhaal in te leveren, maak daar een grote expositie van en laat inwoners stemmen over welke objecten in de museumcollectie moeten worden opgenomen.

▲ Als je inwoners vraagt om monumenten aan te wijzen, dan krijgt de lokale bruine kroeg een plekje op de monumentenlijst. (foto Pixabay)

Zo maak je de bewoners eigenaar van de museumcollectie en betrek je ze bij het museum. Ditzelfde kun je ook doen met schooljeugd. Je zult verrast worden over wat daar uit komt. De collectie krijgt zo een menselijk gezicht. Deze manier van verzamelen noemen wij participatief waarderen.

Inzicht

Erfgoedprofessionals zijn gewend om erfgoed aan de hand van een waarderingssysteem te beoordelen. Een monument kan bijvoorbeeld historische en architectonische waarde hebben, belangrijk zijn vanwege de gebruikersgeschiedenis of erg mooi, zeldzaam en gaaf zijn. Het Verdrag van Faro legt echter de nadruk op de betekenis- en belevingswaarde.

Inwoners kijken met andere ogen naar monumenten. Als je het aan hen vraagt, kan het zijn dat zij het huisje waar Sinterklaas altijd overnacht, de dorpskroeg of het schietterrein van de gilden als monument aanwijzen. ➤

Daarom is het aan te raden om samen met de inwoners, naast de bestaande monumentenlijsten, een zogenaamde referentielijst samen te stellen, waar gebouwen en plekken die niet beschermd zijn, maar wel betekeniswaarde hebben, op staan. Zo'n referentielijst helpt om keuzen te maken bij bijvoorbeeld het ontwikkelen van een gebied.

🏠 In Oirschot mochten de Carnavalsverenigingen in 2018 een tentoonstelling inrichten. Ze kregen daarbij de ruimte om het helemaal zelf te doen. (foto Martin van Wulfen)

Meedenken

Heemkundekringen hebben heel veel kennis over hoe mens en landschap zich door de tijd heen hebben ontwikkeld. Via het digitaliseren van hun archieven zetten ze belangrijke stappen naar een grotere toegankelijkheid van erfgoed. De roep om bij ruimtelijke ontwikkelingen uit te gaan van historische structuren wordt steeds sterker. Bij het maken van een landschapsbiografie kunnen de plannenmakers niet zonder de kennis van heemkundekringen en de verhalen en herinneringen van bewoners. Onderzoeksbureaus doen nog al eens een beroep op de kennis van heemkundekringen. Vaak voelt het voor

heemkundekringen alsof ze leeggezogen worden zonder er iets voor terug te krijgen. Door van tevoren af te spreken dat je mee mag denken en mee mag beslissen, creëer je een gelijkwaardige positie en geef je de plannen een extra verdieping. Dit past perfect bij het gedachtegoed van het Verdrag van Faro.

Nieuwe doelgroepen

De grootste kans voor lokale erfgoedorganisaties is wel dat het Verdrag van Faro erfgoed midden in de samenleving plaatst. Het Verdrag geeft het verleden een menselijk gezicht en gaat terug naar de menselijke schaal. Erfgoed is van belang voor de directe leefwereld van de mensen. Onderzoek heeft aangetoond dat erfgoed mensen gelukkiger en gezonder maakt. Erfgoed maakt mensen trots op hun omgeving en geeft hen een gevoel van erbij te horen. Hier kunnen heemkundekringen en musea bij aansluiten door op wijk- en buurtniveau te werken. Door bewoners te benaderen op de plek die hen na aan het hart ligt, betrek je ze bij lokale geschiedenis en laat je zien dat heemkunde niet abstract is, maar over henzelf gaat. Dat kun je doen door hen te vragen: Wat vind jij horen bij de eigenheid van jouw wijk en wat wil jij bewaren voor de toekomst?

Erfgoed laat mensen meedenken

Door bewoners te laten nadenken over hun erfgoed en met elkaar daarover in dialoog te gaan, geef je erfgoed een grotere plek in de belevingswereld van de inwoners. Immers erfgoed laat mensen meedenken over wie wij zijn als samenleving, over wat ons bindt aan elkaar en aan de plek waar wij leven. Als lokale erfgoed-organisaties samen met de bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties het erfgoed van hun buurt gestalte geven, spreken wij van co-creatie. Dit is ook wat de provincie Noord-Brabant voor ogen heeft met het beleidskader 'Levendig Brabant 2030. Brabant sterker door cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd.'

Recht op erfgoed

Erfgoed staat midden in de samenleving en is belangrijk voor andere maatschappelijke domeinen, zoals welzijn en zorg, onderwijs, toerisme en recreatie, economie en ruimtelijke ordening. ➤

Dat kun je gebruiken door erfgoed breder te promoten. De samenleving heeft er baat dat iedereen betrokken kan zijn bij cultureel erfgoed. Nu herkennen veel mensen zich niet in het bestaande erfgoed. Denk maar eens aan jongeren, mensen met een beperking en migranten die nauwelijks vertegenwoordigd zijn. Door erfgoed te verbinden met andere maatschappelijke terreinen maak je het aanbod voor iedereen herkenbaar en toegankelijk. Het woord dat daar vaak voor gebruikt wordt, is inclusie. Het streven naar een inclusieve of gevarieerde samenleving. Een samenleving waar iedereen aan kan meedoen.

Daarmee samenhangend is dat niet iedereen hetzelfde over erfgoed denkt. Over erfgoed kun je heel verschillend denken. Kijk maar eens naar de Zwarte Pietdiscussie. In het Verdrag van Faro is ruimte voor meerdere perspectieven. In plaats van naar compromissen te zoeken, kun je beter ruimte scheppen voor meerdere stemmen. Door de dialoog aan te gaan met mensen met verschillende achtergronden over hun erfgoed en de waarden die ze daaraan

Over erfgoed kun je heel verschillend denken

📌 *Leerlingen maken een podcast over de geschiedenis van hun dorp. Het gaat daarbij niet over de geschiedenis van hun grootouders, maar over hun eigen geschiedenis. (foto Pixabay)*

verbinden, kan wederzijds begrip ontstaan en conflicten worden voorkomen. Deze meerstemmigheid zou ook in erfgoed moeten doordringen.

Initiatieven

Het Verdrag van Faro biedt heel veel nieuwe inzichten en kansen die de komende jaren verder vorm moeten krijgen. In De Koerier zullen wij de komende tijd aandacht besteden aan concrete initiatieven die als voorbeeld gebruikt kunnen worden. Laat ons weten als u op de manier van het Verdrag van Faro iets aan het opzetten bent. ■

Eerdere artikelen in De Koerier van Ineke Strouken over het Verdrag van Faro zijn te lezen op de website van Brabants Heem. Zie www.brabantsheem.nl/artikelen-verdrag-van-faro

Brabantse Aa, uitzonderlijk rijk aan cultuurhistorie

De drie bestuursleden van de stichting aan de oever van de Aa, v.l.n.r. Casper Hoenderdos, Wim van der Heijden en Sabine Sleddens. (foto stichting Brabantse Aa)

door Tjeu van Ras

De Brabantse Aa, stromend van de Peel tot in Den Bosch voert door een streek die rijk is aan cultureel erfgoed. Prachtige landschappen, bijzondere gebouwen als kastelen, landhuizen en watermolens. Onbekend nog voor velen, maar daar brengt de stichting Brabantse Aa verandering in. De heemkundeverenigingen en erfgoedorganisaties kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren.

Voorzitter Wim van der Heijden (Dinther) en penningmeester Casper Hoenderdos (Heeswijk) van de stichting praten honderduit over hun stichting en de plannen. Samen met Sabine Sleddens (secretaris) vormen zij het bestuur. In 2022 is de stichting opgericht. “Iedereen kent de Brabantse Wal, het Groene Woud, de Maashorst in Brabant. De Brabantse Aa verdient die aandacht ook, we willen het gebied meer voor het voetlicht brengen. Laten zien wat er aan cultuurhistorie is, de samenhang in het gebied, de kastelen, de watermolens en veel meer,” aldus Casper Hoenderdos.

Verkenning

Cartograaf Hendrik Verhees bracht eind achttiende eeuw de rivier en de omgeving in kaart. Dat is ook de leidraad voor de stichting. “Alles wat hij zag, landschappen, kastelen, kerken, molens heeft hij beschreven en getekend. Een jarenlange verkenning is het geweest”, aldus de twee bestuursleden. Zijn opdracht was om te bestuderen of de Aa tussen Helmond en Den Bosch beter bevaarbaar was te maken. Over Hendrik Verhees is veel bekend, hij trok door het gebied vóór de tijd dat Napoleon Nederland binnentrok. Onder diens bewind en daarna is er veel verdwenen. In zijn tijd trof Hendrik Verhees zeker 17 kastelen aan, veel landgoederen, watermolens, brouwerijen en andere opmerkelijke gebouwen. Sommige zijn er nog, zoals kasteel Helmond en kasteel Heeswijk en de Kilsdonkse molen in Dinther. Of neem de ruïne van het kasteel Asten, dat tijdens de laatste wereldoorlog zwaar is getroffen. ➤

Drie hoofdthema's heeft de stichting voor ogen. De eerste, een lange afstand-wandelroute langs de rivier is bijna rond en zal deze zomer in kaart zijn gebracht. Daar komen de heemkundekringen al meteen in beeld, bijvoorbeeld door de vermelding en vooral openstelling van hun eigen heemkamers, die wandelaars kunnen bezoeken. Diezelfde erfgoedorganisaties kunnen bijdragen met verhalen over de rivier in hun eigen gebied. Zo kunnen natuurgidsen voor de route de mooie plekjes aanwijzen. Verhalen uit de streek heeft de stichting al een aantal verzameld, maar verdere uitbreiding is het doel. "We moeten creatief zijn, het gaat om verhalen uit die tijd. Soms kunnen een paar regels voldoende zijn om er een verhaal van te maken", aldus Casper Hoenderdos, die als communicatieadviseur al die verhalen tot een samenhangend geheel wil bundelen, het tweede thema van de stichting.

Rijke geschiedenis

De Aa is een belangrijke rivier. Wim van der Heijden: "Duizenden jaren geleden vestigden er zich al mensen bij de rivier, later kwamen de boeren, de Romeinen. Het is een gebied met een enorme geschiedenis". En zo gezien is de rivier en haar omgeving op zich al een museum, het derde thema. Door de collecties en kennis van de heemkundekringen met elkaar te verbinden gaan het de lange afstand-wandelroute samen met het

🏠 Kasteel Heeswijk. (foto Tjeu van Ras)

samenhangende verhaal elkaar versterken. Een 'echt' museum zou helemaal mooi zijn. "Heemkundekringen zijn enthousiast," zegt Hoenderdos. "We proberen ze zoveel mogelijk mee te krijgen, we laten het zeker niet los." Een reizende tentoonstelling zou een eerste begin kunnen zijn. Van der Heijden: "Er is bij opgravingen veel gevonden, vuistbijlen van 35.000 jaar oud, een ossenkop van 11.000 jaar geleden, Romeinse kano en munten, de fundering van een Romeinse hoeve, enzovoort." Mensen dat laten zien, is niet alleen cultuurhistorie vastleggen, het is volgens de stichting cultuureducatie. En dat kan met moderne communicatiemiddelen. "Het zou toch mooi zijn om virtueel met een bootje de hele rivier te bevaren om te kunnen zien hoe het vroeger was." ■

Meer informatie – met o.a. een uitgebreid inspiratiedocument – over de stichting Brabantse Aa op: www.brabantseaa.nl

Baarlese weekbladen gedigitaliseerd

door Herman Janssen

Wat heb je aan oude kranten als ze in een laatje in de kast liggen? Alle Baarlese weekbladen van 1906 tot 2021 – uitgebracht door uitgeverij Em. de Jong – zijn sinds februari 2024 digitaal beschikbaar via de website van het Regionaal Archief Tilburg. Heemkundekring Amalia van Solms uit Baarle Nassau/Hertog nam het initiatief tot deze grote digitaliseringsklus.

Wie al met Delpher heeft gewerkt, weet dat door digitalisering van de dagelijks verschijnende kranten het archiefonderzoek een enorme boost krijgt. Je werkt van thuis uit, het doorzoeken met trefwoorden gaat snel en grondig. Jammer genoeg zijn geen lokale weekbladen in die databank opgenomen.

◀ *Zusters Norbertinessen (die de oudste krantjes restaureerden), vrijwilligers van heemkundekringen en medewerkers van uitgeverij Em. de Jong, de ABG-gemeente en het Regionaal Archief Tilburg waren aanwezig bij de projectvoorstelling. (foto Hanne Dirven)*

Al jarenlang droomt de Baarlese heemkundekring van de digitalisering van “Ons Weekblad” (1952-heden) én zijn voorloper “Baarle’s Nieuws en Advertentie Blad” (1906-1951). Begin november 2021 kwam die droom tijdens een rondleiding in de werkruimtes van de Conscience Erfgoedbibliotheek in Antwerpen wat dichterbij. Daar stond het bestuur oog in oog met de scanapparatuur. Krantenpagina’s werden er gescand en vervolgens met OCR-software bewerkt. OCR staat voor *Optical Character Recognition*. Een computer herkent met dat programma letters. Door middel van trefwoorden of combinaties ervan doorzoek je de gescande pagina’s.

Haalbaarheid

Besloten werd om de opbrengst van een boekpublicatie aan de digitalisering van het plaatselijke weekblad te besteden, zodat de gulle sponsoring vanwege de uitgeverij ook het eigen bedrijf ten goede zou komen. Eerst moest de haalbaarheid worden nagegaan. Hoeveel tijd zou het scannen in beslag nemen? Welke inzet van vrijwilligers zou dit vragen? Welke apparatuur heb je hiervoor nodig en hoeveel kosten die toestellen? Wat kost het uitbesteden van dit alles? Het bleken moeilijk te beantwoorden vragen.

Zowel Erfgoed Brabant, het Stadsarchief Turnhout als de Universiteit Tilburg verwezen ons door naar externe digitaliseringsbedrijven als GMS en Picturae. Ook die stelden moeilijke vragen. Wat is het totale aantal pagina’s? Welke nummers ontbreken? Wat is de staat van bewaring? Twijfel alom: het leek onbegonnen werk. Tot eind september 2022 de operationeel manager en redactie-coördinator van uitgeverij Em. de Jong werd aangewezen om een beter zicht op het beoogde project te krijgen. Al snel werd alles concreter en was er zelfs contact met de universiteitsbibliotheek in Leuven, waar tot eenieders verrassing het in Baarle ontbrekende allereerste nummer van de allereerste jaargang van Baarl’s Nieuws en Advertentieblad wordt bewaard: een unieke aanwinst! ▶

◀ Baarl's Nieuws- en Advertentieblad, jaargang 1 nummer 5, 30 juni 1906. (foto Jeanny Wouters)

Monumentenbeleid kan niet zonder heemkundekringen

► Harrie Maas bij het voormalige raadhuis van Geertruidenberg aan de Markt, waar voorheen zijn stichting was gehuisvest. (foto Tjeu van Ras)

door Tjeu van Ras

Als directeur van het Stichting Monumentenhuis Brabant neemt Harrie Maas deze maand afscheid. Hij gaat op zijn 67e met pensioen, maar heeft nog niets ingeboet aan enthousiasme als hij over zijn stichting praat, het provinciale steunpunt voor gemeenten op het gebied van monumentenzorg. De rol van heemkundekringen en erfgoedorganisaties, zoals die bij Brabants Heem zijn aangesloten, komt in het gesprek steeds weer ter sprake. “Daar ga ik altijd als eerste mee praten.”

Samenwerking

Midden oktober 2022 ontstond een samenwerkingsverband tussen heemkundekring Amalia van Solms, uitgeverij Em. de Jong en het Regionaal Archief Tilburg. Besloten werd om al het werk uit te besteden en samen voor de verdeling van de kosten in te staan. Een jaar en vier maanden later werd het project met een presentatie afgerond. Honderdzestien jaargangen zijn voor iedereen beschikbaar, in totaal meer dan honderduizend pagina's om door te nemen! Hier gaan we nog veel plezier aan beleven!

Harrie Maas begon in 1999 bij de toen opgerichte stichting, waar hij beleidsmedewerker werd en in 2006 directeur. Hij had daarvoor een carrière achter de rug als medewerker personeelszaken, als uitgever en als wethouder in zijn geboorte- en woonplaats Den Dungen en na de gemeentelijke samenvoeging in Sint-Michielsgestel, de plaats waar hij eerder zijn gymnasiumdiploma behaalde. In 1998 werd hij beleidsmedewerker bij de Monumentenwacht in Vught om daarna aan de slag te gaan bij de nieuwe stichting Monumentenhuis Brabant.

Heemkunde zat en zit in zijn bloed. Maas was 25 jaar voorzitter van heemkundevereniging Op die Dungen. “Niet zo gek,” zal hij later zeggen, “waarom ik de inbreng van heemkundekringen zo belangrijk vind. Daar zit de kennis over het eigen dorp, daar zijn de verhalen te halen die bij de monumenten horen.” Als hij vertelt over zijn werk komt dat vaak terug.

Monumentenwet

De nieuwe Monumentenwet van 1988 maakte de gemeenten verantwoordelijk voor het monumentenbeleid. Voor veel gemeenten een moeilijke klus. Tien jaar later volgde een uitbreiding en dat was de aanleiding voor de oprichting van een steunpunt Monumenten in Brabant. “In eerste instantie was er een koppeling met de Monumentwacht, later werd een eigen stichting opgericht. Centraal staat de ondersteuning van de gemeenten bij het uitstippelen en uitvoeren van een monumentenbeleid. “Wij zijn onafhankelijke deskundigen. Een deel van onze dienstverlening is gratis, maar voor veel diensten moeten de gemeenten betalen. Dat loopt via Monumentenhuis Brabant BV. Daarmee zijn we minder aangewezen op of afhankelijk van subsidie. Die werkwijze was toen heel erg nieuw”, aldus Maas. De zakelijke activiteiten zijn steeds belangrijker geworden. Twaalf mensen zijn in vaste dienst en de organisatie maakt gebruik van externe deskundigen als dat nodig is.

De kwaliteit van het gemeentelijk monumentenbeleid verbeteren is volgens Harrie Maas nog steeds hard nodig. Weinig gemeenten kennen een fulltime erfgoedambtenaar. “Dikwijls niet meer dan 0,1 tot 0,2 fte. Dat is volstrekt ontoereikend! Vervolgens komen wij dan vaak in beeld.” Met de nieuwe Omgevingswet die per 1 januari 2024 van kracht is geworden zijn de gemeenten nog meer verplicht om een actief monumentenbeleid te voeren. Erfgoed is volgens Maas bij alle ruimtelijke plannen een belangrijke factor bij de afweging”. Zijn stichting biedt daarbij haar hulp aan.

Monumentenlijst

Nog steeds zijn er gemeenten die geen gemeentelijke monumentenlijst hebben. Als dat aan de orde komt wijst Harrie Maas naar het belang van de heemkundekringen. “Wie weten er veel van? Dat zijn op de eerste plaats de mensen van de heemkundekringen.

Wij gaan daar altijd mee praten. Ze zijn steeds belangrijker geworden. Ze kennen niet alleen alle objecten, ze kennen ook de verhalen die er bij horen. En net zo belangrijk: zij kunnen zorgen voor draagvlak voor het beleid.” Het is, zo legt Maas uit, een gigantische opgave. “De positie van de monumentenzorg is door de jaren heen alleen maar sterker geworden.” Daarbij wijst hij ook op de Erfgoedwet uit 2016. “B. en W. moeten handelend optreden bij verwaarlozing van een monument. Doen ze dat niet dan kunnen er sancties worden opgelegd.”

“Ik ben hier meewerkend voorman”, zo schetst Harrie Maas zijn positie als directeur van de stichting. Meewerken aan het opstellen van erfgoedvisies, aan kerkenvisies en andere adviezen. Er is veel vraag naar het werk van zijn stichting. Praten en luisteren zijn belangrijk. “Je moet politieke en bestuurlijke feeling hebben, je moet gesprekken aangaan met gemeentebestuurders en vele anderen. Uitgangspunt voor Maas is dat er geen stolp over een monument wordt gezet. “Er kan meer dan mensen denken. Behoud door ontwikkeling, meedenken over een nieuwe toekomst, hergebruik. Want let wel, leegstand is verloedering.” Hij noemt het voorbeeld van monumentale boerderijen. Behoud is goed mogelijk met verandering van bestemming. Er is in de ogen van Maas niks mis mee met bewoning van wat ooit een stal was.

Zijn eigen favoriete monument in Brabant? Harrie Maas noemt vier monumenten: kasteel Heeswijk, de Grote Kerk van Breda, de Sint Jan in Den Bosch en het Markiezenhof in Bergen op Zoom. Zijn keuze valt op de Sint Jan. Een voorbeeld van een monument dat in de loop van de eeuwen voortdurend is veranderd. “De toren is een restant van het eerste romaanse kerkgebouw. Het werd geïntegreerd in een majestueus kerkgebouw in gotische bouwstijl. De Sint Jan wordt door velen als het hoogtepunt van de Brabantse gotiek gezien.” Harrie Maas roemt ook de wijze waarop de mensen bij de restauratie van de Sint Jan betrokken worden: de rondleidingen, de verhalen die worden verteld en veel meer. ■

Harrie Maas wordt als directeur opgevolgd door Niels Groot uit Eindhoven. Hij was als archeoloog erfgoedambtenaar bij de gemeente Eersel en raadslid in zijn eigen gemeente.

Meer over
stichting Monumentenhuis Brabant op:
www.monumentenhuisbrabant.nl

Werk aan de winkel voor Heemschut

door Jan van Gils

Erfgoedvereniging Bond Heemschut zet zich sinds 1911 in voor de bescherming van erfgoed in heel Nederland. In Noord-Brabant is er veel werk aan de winkel. De provincie is groot, net als de druk op de ruimte. Als we ons niet op tijd inzetten dreigt veel waardevols te verdwijnen. Word ook Erfgoedbeschermer! En beter nog Erfgoedvrijwilliger.

‘Als ik mensen aanspreek over de waarde van erfgoed dan geef ik nog steeds het voorbeeld van de Bossche Binnendieze’, aldus Karel Loeff, directeur van Heemschut, omdat dit een voor vele mensen herkenbaar voorbeeld is. Karel legt uit dat de Binnendieze in de jaren vijftig de stinkende sloot was die, zo vonden de meeste mensen, kon worden gedempt voor autoverkeer. Heemschut heeft toen een cruciale rol gespeeld in dit behoud. Het was kantje boord of de Binnendieze was er niet meer geweest.

Dat de Binnendieze nu meer dan 100.000 toeristen trekt en een van de *unique selling points* is van de historische binnenstad van Den Bosch had men in de jaren zestig en zeventig niet kunnen bedenken. De meeste mensen zagen een vervallen stad.

Met de opkomende welvaart was er behoefte aan wegen en parkeerplaatsen. Slechts weinigen beseften dat de Binnendieze een unieke middeleeuwse stadsrivier is die relatief goed bewaard is. En zo gaat dat vaak met erfgoed, ook nu nog! Zo zijn er vanaf de jaren zestig veel havens en waterwegen dichtgegooid voor het autoverkeer en worden deze nu weer open gegraven.

De Binnendieze als unique selling point had men niet kunnen bedenken

De Binnendieze van Den Bosch. (foto VisitBrabant)

Van religieus tot industrieel erfgoed

Enkele thema's waar Heemschut Brabant zich nu hard voor maakt? Dat zijn agrarisch erfgoed, religieus erfgoed, industrieel erfgoed, de dikwijls nog ondergewaardeerde (modernere) architectuur vanaf 1965 (post-65 architectuur) etc.

Zo is Heemschut actief met betrekking tot het religieuze erfgoed. Veel kerken worden aan de eredienst onttrokken en kloosters komen vrij. Het zou zonde zou zijn als hier geen herbestemming voor gevonden wordt. Daarom is het van belang al in een vroeg stadium samen met andere partijen te onderzoeken wat de mogelijkheden tot herbestemming van kerken en kloosters in een bepaalde gemeente zijn en wat haalbaar is. Het opstellen van een kerkenvisie om deze kerkenproblematiek in goede banen te leiden is hierbij een goed hulpmiddel. Met een boek, een brochure en een reeks filmpjes wordt inzicht gegeven in de stappen die burgers zelf kunnen zetten als hun kerk wordt gesloten voor de eredienst, maar ook wat gemeenten en provincies kunnen doen. ➤

De gesloopte Tomadofabriek in Etten-Leur. (foto Heemschut)

Industrieel erfgoed van de jaren vijftig is dikwijls ondergewaardeerd, niet beschermd en kan daardoor makkelijk gesloopt worden. De Tomado-fabriek in Etten-Leur, ontworpen door de Rotterdamse architect Hugh Maaskant en bekend bij velen van de plastic huishoudelijke artikelen, is helaas gesloopt ondanks de inzet van Heemschut en de plaatselijke heemkundekring. De architectuur was zeker de moeite van het behouden waard. Gelukkig weten we in vele andere gevallen wel het industrieel erfgoed te behouden.

De Omgevingswet

Als belangenbehartiger zoekt Heemschut mogelijkheden om vooraf erfgoed onder de aandacht te brengen en te borgen. Dit doen we onder andere door cursussen aan te bieden over de per 1 januari 2024 ingegane Omgevingswet.

Erfgoed onder de aandacht brengen en borgen

Vlaamse schuur in Gilze. (foto Heemschut)

Daarnaast denken we mee en reageren op de Omgevingsvisies die, als ze niet voldoende rekening houden met erfgoed en cultuurlandschap, ruimte bieden voor verwaarlozing, sloop of ongewenste ontwikkelingen. Ook Heemkundekringen spelen een belangrijke rol hierin, zij kunnen samen met Heemschut hier vaak meer en scherper in optreden. Want voor je het weet rest van een niet beschermd gebouw alleen nog de oude ansichtkaart....

Thematische aandacht

Een voorbeeld van thematische aandacht is de inventarisatie van de watersnoodwoningen ofwel geschenkoningen die door Heemschut Brabant is uitgevoerd. Deze houten (nood)woningen, die in bouwpakketten aankwamen, werden vooral door de Scandinavische landen geschonken na de Watersnoodramp in 1953.

Heemschut heeft in het herdenkingsjaar 2023 een brochure gemaakt en tips gegeven voor eigenaren en gemeenten en provincie over behoud van deze woningen.

Dit jaar is Heemschut Brabant gestart met het project de Vlaamse schuur. We inventariseren en brengen in kaart waar er nog Vlaamse schuren aanwezig zijn en wat de staat hiervan is. Ook alles wat op een erf van de boerderij te vinden is wordt hierbij geïnterviewd. Denk aan bakhuisjes, karschoppen, karnmolens en hooimijten.

De Werkgroep Monumentale Kunst zet zich landelijk in voor behoud en herplaatsing van kunstwerken uit de Wederopbouwperiode. Vaak dreigt deze architectuur-gebonden kunst in de container te verdwijnen. Heemschut heeft inmiddels succesvolle voorbeelden van herplaatsingen gerealiseerd.

Jan van Gils is voorzitter van de Commissie Brabant van Heemschut.

Bakhuisjes, karschoppen en hooimijten

Over Heemschut

- Erfgoedvereniging Bond Heemschut werd opgericht in 1911. De vereniging telt 5.000 leden en 160 actieve vrijwilligers.
- Alle leden ontvangen het rijk geïllustreerd kwartaalblad vol met erfgoednieuws.
- Lid worden van Heemschut? Ga naar www.heemschut.nl Gebruik de kortingscode 'Brabants Heem' en wordt lid voor slechts € 25,-
- Als u meer wilt doen als erfgoedvrijwilliger voor behoud van erfgoed in uw eigen regio kunt u een mail sturen naar noord-brabant@heemschut.nl. Er is veel erfgoed dat om aandacht vraagt, zonder uw inzet dreigt er nog meer te verdwijnen.
- De in dit artikel genoemde brochure over geschenkwoningen kunt u downloaden via deze QR code:

In memoriam: Gerard Trienekens (1941-2024)

Gerard Trienekens

door Ineke Strouken

Op 11 maart gaf Gerard Trienekens nog een mooie lezing voor Heemkundekring Sint Achten op Boeckel, de heemkundekring van Boekel-Venhorst. Geboren en getogen in Boekel vertelde Trienekens op zijn eigen boeiende manier over zijn jeugd en zijn herinneringen aan het leven in de katholieke plattelandssamenleving van Boekel. Niet veel later werd hij ziek en stierf hij op paaszaterdag 30 maart.

Hoe mooi is het dat zijn laatste lezing in Boekel was, de plek waar hij zijn levenslicht zag en waar hij zoveel dierbare herinneringen aan had. Boekel liep later als een rode draad door zijn leven als docent en onderzoeker aan de Universiteit Utrecht.

Gewone mensen

Ik leerde Gerard Trienekens kennen toen ik als lid van de Heemkundekring Tilborch onderzoek deed naar het dagelijks leven van textielarbeiders in Tilburg. Later heb ik als student veel colleges bij hem gelopen en kwamen wij elkaar vaak tegen omdat wij allebei geïnteresseerd waren in de dagelijkse geschiedenis van gewone mensen. Dat lijkt nu heel gewoon, maar in de jaren '80 moesten wij een heel gevecht leveren om dat vakgebied erkend te krijgen op de universiteit.

Nog steeds is Trienekens bekend bij veel heemkundekringen om zijn grote project 'Integrale Geschiedenis, Noord-Groningen en oostelijk Noord-Brabant 1770-1914'.

Hieraan hebben vele vrijwilligers meegewerkt. Zij hebben vele gegevens uit diverse archieven ingevoerd met de computer. Het gebruik van een computer was in die jaren nieuw. Het onderzoek resulteerde in een aantal publicaties, waaronder 'Pront wijf, een mager paard en een zoon op het seminarie. Aanzetten tot een integrale geschiedenis van oostelijk Noord-Brabant 1770-1914', onder redactie van Gerard Trienekens en Jan van Oudheusden ('s-Hertogenbosch 1993). Als laatste boek heeft hij zijn levensverhaal uitgegeven: 'Gezien door de ijsvogel. Tachtig jaar leven en beleven in verhalen' (Soest 2022).

Lokale geschiedenis

In zijn laatste boek laat Trienekens zien dat hij een geweldige verteller is. Door zijn verhalen word je als het ware meegenomen in de naoorlogse jaren. Trienekens vader, directeur van de boterfabriek in Boekel, stierf in 1944 op negenveertigjarige leeftijd. Hij liet zijn vrouw Wiesje achter met tien kinderen. Twee kinderen waren al eerder overleden. Gerard was toen drie jaar oud. Van een gezin in goeden doen, moest Wiesje met haar kinderen naar de arme wijk Neerbroek verhuizen en alle eindjes aan elkaar knopen. Bij het lezen van het boek krijg je een intiem kijkje in het leven van een groot gezin, de strijd om te overleven, het gemeenschapsleven, de rol van de kerk, het boerenbedrijf en vooral het opgroeien van Gerard.

'Ene schone, grote mens'

Ik zou graag met wat voorbeelden komen, maar wie geïnteresseerd is moet het boek zelf maar lezen. Een voorbeeld wil ik wel vertellen. Vader en moeder Trienekens ontmoetten elkaar in Oirschot bij een tante. Dat was een beetje gearrangeerd. Vader Trienekens vroeg na enkele bezoeken of Wiesje met hem wilde trouwen. Hij was drieëndertig en was kort daarvoor benoemd als directeur van de stoomzuivelfabriek in Boekel. Daar hoorde een mooie directeurswoning bij. Wiesje, de moeder van Gerard dacht: 'Ik ben al gevraagd door een meester en een veldwachter. Een meester is armoede en een veldwachter moet altijd 's nachts zijn bed uit. Bovendien is het 'ene schone, grote mens'.

Een geweldige verteller

▲ De boterfabriek van Boekel met daarnaast de directeurswoning.
(foto collectie heemkundekring Sint Achten op Boeckel)

'Vrouw ben gerust, ik heb een boek gelezen'

Wiesjes moeder was niet meteen enthousiast. Zij vond de directeur te groot en te zwaar voor haar dochter. Ze vond ze lichamelijk niet bij elkaar passen. De dokter werd om raad gevraagd. Hij kwam tot de conclusie dat ze best konden trouwen. Wiesje begreep niet zo goed wat haar moeder met haar bezwaren bedoelde. Ze wist helemaal niets van het getrouwd leven. Maar ze had haar toekomstige man gepolst en die verklaarde: 'Vrouw ben gerust, ik heb een boek gelezen'. Het contact voor het trouwen bleef beperkt tot één keer op zijn knie zitten. Zo ging dat in Brabant voor de oorlog.

Trienekens zag zichzelf graag als een schier content mens. Hij was trots op zijn Brabantse roots. Maar zijn grote verdienste is toch dat hij lokale en regionale geschiedenis op de kaart heeft gezet en met zijn Meijerijproject een aanzet heeft gegeven tot integrale geschiedschrijving. Jammer dat hij niet nog veel meer lezingen in Oost- en Midden-Brabant heeft kunnen geven. Ik had hem graag nog vaak horen vertellen. ■

Gelders Alem verbonden met Brabant

door Harry Brekelmans

Sinds begin dit jaar is Erfgoedvereniging Alem aangesloten bij Brabants Heem. Het Gelderse dorp was tot 1958 Brabants, maar werd toen door een grenscorrectie toegevoegd aan Gelderland. Bestuurslid Harry Brekelmans stelt zijn vereniging voor.

Alem is een plaats in Gelderland met 665 inwoners en ligt hemelsbreed op zo'n 15 kilometer afstand van zowel 's-Hertogenbosch als Oss. Het dorp kent een zeer lange en bewogen geschiedenis die teruggaat tot de steentijd. Aangezien er te weinig aandacht was voor de geschiedenis van het dorp werd in 2018 besloten tot de oprichting van de Erfgoedvereniging Alem. De vereniging telt inmiddels 40 leden en houdt zich bezig met uiteenlopende activiteiten op het gebied van geschiedenis en erfgoed.

Grenscorrectie

In de periode 1933 – 1934 vonden rondom Alem allerlei Maaswerken plaats. De Maasbocht werd ondanks zeer felle protesten van de Alemse bevolking afgesneden. Hierdoor is Alem, op een strook van 300 meter na, helemaal omgeven door de rivier de Maas. Tot overmaat van ramp werd Alem in 1958 door een grenscorrectie tot Gelders gebied verklaard en toegevoegd aan de gemeente Maasdriel. Voor onderzoek naar de jongste historie van het dorp moeten we daardoor in de Gelderse archieven zijn. Echter, het leeuwendeel van ons verleden is onlosmakelijk verbonden met de Brabantse geschiedenis. Dat is ook de reden dat de Erfgoedvereniging Alem het verzoek heeft gedaan om zich aan te kunnen sluiten bij Brabants Heem.

» *Het voormalige hervormde kerkje van Alem, waar de erfgoedvereniging binnenkort onderdak vindt.*
(foto Tjeu van Ras)

We hopen binnenkort als een van de deelnemende verenigingen onze intrek te nemen in het voormalig hervormde kerkje van Alem. Het kerkje krijgt een multifunctioneel karakter in het dorp. Wij als erfgoedvereniging hebben het aanbod gekregen om er ons thuishonk van te maken, met behoud van de eerder genoemde doelstelling. We zijn als jonge vereniging nog volop in ontwikkeling en erg blij met dit aanbod. ■

Meer informatie over Erfgoedvereniging Alem op www.erfgoedverenigingalem.nl

Boeven slaan toe in de oorlog

door Tjeu van Ras

'In bezet Nederland stikte het van de dieven'. Meteen de eerste zin van het boek hakt er stevig in. Een zin, die op de volgende pagina's met tal van voorbeelden wordt gestaafd in het boek 'Oorlogsboeven', dat is geschreven door Jan Julia Zurné, politiek historicus aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Het boek is het resultaat van een meerjarig onderzoek, waarbij de schrijfster samenwerkte met het Brabants Historisch Informatie Centrum en het Noord-Hollands Archief.

Dertig meter aan archiefmateriaal worstelden Jan Julia Zurné en haar studenten door uit de archieven in Den Bosch en Haarlem. Het leverde bijzondere verhalen op, waarbij de diefstal van fietsen een boventoon voert. Daarbij blijkt het de dieven niet om de fietsen te gaan, maar om de banden. Rubber was schaars in de oorlog en het leverde op de zwarte markt veel op. Brabant en Noord-Holland verschilden in dat opzicht niet zoveel van elkaar. De getoonde grafieken laten zien dat in de oorlogsjaren de criminaliteit waarlijk piekt om na de oorlog weer snel in het oude stramien te vervallen. In 1943 werden vier keer zoveel mensen veroordeeld voor diefstal als in 1939.

Bijzondere verhalen

Het boek benadert de criminaliteit vanuit twee perspectieven: de kant van de boeven en de kant van de rechterlijke macht. Dat betekent dat in het boek niet alleen cijfermatig de criminaliteit wordt weergegeven, maar dat ook de verhalen van de boeven worden verteld. De rechterlijke macht had te maken met de bezetting, maar zo beschrijft Zurné ze probeerde haar 'gewone' werk voort te zetten. De oorlogsomstandigheden speelden natuurlijk een rol, zoals zeker de Jodenvervolging, waarbij de Duitse bezetter roof van joodse bezittingen niet als misdrijf beschouwde.

Dat grenzen vervagen blijkt al meteen uit het eerste voorbeeld dat wordt beschreven, een lijkroof in Veghel. Die had plaats op 11 mei 1940, daags na de Duitse inval. Daar ligt die dag het lijk van een Nederlandse soldaat in de sloot. De 44-jarige Jan uit Veghel, die met enkele mannen uit de buurt rondloopt in het gebied waar zwaar gevochten is, treft het lijk aan. Dat is van een 27-jarige boer uit Bakel. In zijn zak heeft hij een zilverkleurig horloge. "Ik zal het maar vatten, want als ik het niet vat, dan vat het toch een ander" zegt Jan en steelt het horloge. Hij wordt een paar dagen later door de veldwachter opgepakt. Het vervolg wordt uitgebreid besproken in het boek met de verhalen van getuigen en de bewering van Jan dat hij het plan had om het horloge aan de familie te geven.

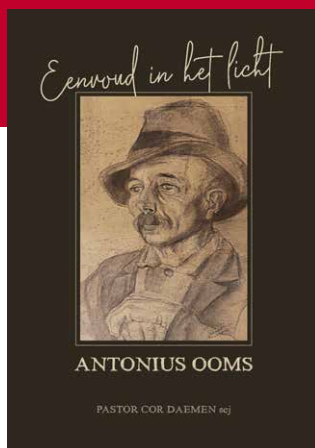
Uitgebreid en vooral op een leesbare wijze worden meer criminele activiteiten beschreven, van eerder genoemde fietsendiefstal tot een stelende dienstbode in Vught en de toenemende criminaliteit onder jeugd, waar wordt geschreven over de 'bende van het Lariksplein' in de Bossche wijk Hinthamerpoort. ■

'Oorlogsboeven' is uitgegeven door Walburgpers en kost € 20. Paperback, 212 pagina's ISBN 9789464562965

Eenvoud in het licht

'Hier rust de laatste schaapherder van Postel'. Dat staat er op de grafsteen van Antoon Ooms op het kerkhof van de Norbertijner Abdij van Postel in Mol België. Pastor Cor Daemen, afkomstig uit Duizel en nu woonachtig in Hilvarenbeek achterhaalde de levensgeschiedenis van deze schaapherder, in de volksmond Toontje Ooms. Het boek 'Eenvoud in het licht' is het resultaat van zijn speurtocht.

Als student aan het kleinseminarie van de Priesters van het Heilig Hart van Jezus in Helmond kreeg Cor Daemen in 1957 een kerkmissaal mee. Daarin zat een bidprentje van Antoon Ooms. De jonge seminarist kende die Ooms niet. Vermeld werd op het prentje dat hij 'de laatste schaapherder van de abdij' van Postel was, een abdij van de Norbertijnen in het Belgische Mol. Daemen heeft het prentje altijd bewaard en ging na zijn emeritaat op zoek naar wie die Antoon Ooms was geweest.

Petekind

Op een bijzondere manier kwam Cor Daemen in contact met een dochter van een petekind van Toontje Ooms. Omdat Daemen niet verder kwam in zijn zoektocht naar Toontje Ooms schreef hij zijn naam en telefoonnummer op een briefje en deed dat in een glazen potje dat hij op het graf zette. Zo verkreeg hij foto's van Toontje Ooms afkomstig van het petekind. Pastor Daemen vertelde later zijn verhaal aan een verslaggever van het Eindhovens Dagblad. Met het krantenartikel ging hij op een Allerzielandag weer naar het kerkhof en kwam via een andere bezoeker in contact met familieleden van de bedrijfsleider van de abdij in de tijd dat Toontje Ooms er werkte. De verhalen die hij daar te horen kreeg, samen met de gegevens van de archivaris van de abdij, maakten zijn zoektocht compleet.

In 'Eenvoud in het licht' beschrijft pastor Daemen de levensgeschiedenis van Antoon Ooms. Een ongehuwde, eenvoudige man, in 1876 geboren in Lage Mierde en na een paar jaar met zijn ouders verhuisd naar Duizel. Hij begon te werken als schaapherder bij de familie Fleerackers in Duizel. Daarna diende hij bij boeren in Kempische dorpen zoals in Vesseem, Zeelst, Woensel, Bergeijk, Riethoven, Bladel. In 1940 werd hij schaapherder bij de familie Van Laarhoven in Eindhoven, twee jaar later stapte hij over naar de abdij in Postel. Hij bleef herder tot 1955 en woonde daarna tot zijn dood in de boerderij van de abdij. Dat alles wordt in het boek beschreven als een schets van een eenvoudige man in een materieel sobere tijd. Daaraan ontleende pastor Daemen de titel voor zijn boek. ■

'Eenvoud in het licht' kost € 25 en is te bestellen door een e-mail sturen naar provincialaat@scj.nl

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in september 2024.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 26 augustus 2024 naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op www.facebook.com/brabantsheem

Beleid immaterieel erfgoed in de gemeente

Immaterieel erfgoed is nog een nieuwe tak van erfgoed waar alle gemeenten mee te maken krijgen. In elke plaats zijn mensen met passie bezig om hun immaterieel erfgoed uit te oefenen. Door carnavalswagens te bouwen bijvoorbeeld, of door samen de sinterklaasintocht of de vrijmarkt op koningsdag te organiseren.

🏠 *Carnaval, het bouwen van wagens. (foto Martien van Wulfen)*

Er zijn nog bijna geen gemeenten die er beleid voor gemaakt hebben. Oirschot is hier een uitzondering op. Deze gemeente heeft inmiddels beleid voor immaterieel erfgoed gemaakt. Dit beleid kan als voorbeeld gelden voor andere gemeenten.

Immaterieel erfgoed is een bijzondere vorm van erfgoed. Je kunt het niet behouden zoals je historische gebouwen en voorwerpen kunt bewaren voor de toekomst. Immaterieel erfgoed is namelijk afhankelijk van mensen die de liefde en kennis doorgeven aan volgende generaties. Je kunt er ook geen stolp overheen zetten of opbergen in een museum of archief. ➤

Immaterieel erfgoed is 'levend erfgoed' en vergt een aparte manier van beschermen. Dat maakt het lastig om er beleid voor te maken. Hoe bescherm je het eten van een beschuit met muisjes bij de geboorte van een kind bijvoorbeeld? Beschermen kan alleen door de mensen zelf. Wat is dan de rol van de gemeente bij deze specifieke vorm van erfgoed? Hoe vertaal je dat in gemeentelijk beleid? En heeft de gemeente een rol in het behouden van immaterieel erfgoed?

Heemkundekringen

Daarnaast is het de vraag hoe heemkundekringen kunnen helpen om het immaterieel erfgoed in hun gemeente te borgen. Immaterieel erfgoed heeft altijd een historisch verhaal. Heemkundekringen kunnen immaterieel erfgoed-gemeenschappen helpen om hun verleden te documenteren. Maar omdat het levend erfgoed van nu is, is het mogelijk om ook de hedendaagse beoefening en de mensen er achter te fotograferen, filmen en te interviewen. Streekmusea kunnen immaterieel erfgoed gemeenschappen helpen hun verhaal in exposities te vertellen en door immaterieel erfgoed een plekje in hun collectie te geven. Nu immaterieel erfgoed erkend is als erfgoed is het zaak dat ook lokale erfgoedverenigingen beleid hiervoor maken.

Methodiek

Het valt nog niet mee om immaterieel erfgoed in het erfgoedbeleid te integreren. Daarom heeft de gemeente Oirschot Ineke Strouken gevraagd om een methodiek te ontwikkelen dat ook voor andere plaatsen bruikbaar is. De beleidsnota 'Immaterieel erfgoed leeft in Oirschot! 'Wij doen het uit traditie en voor de gemeenschap' zal de komende drie jaar uitgevoerd worden. ■

Voor meer informatie of voor het aanvragen van de beleidsnota, stuur een bericht naar: immaterieelerfgoed@brabantsheem.nl

Jubileumbord voor gouden heemkundekring Die Overdraghe

► Henk Hellegers overhandigt het herinneringsbord aan voorzitter Kees Hendriks van de Klundertse heemkundekring Die Overdraghe. (foto collectie heemkundekring Die Overdraghe)

Voorzitter Henk Hellegers van Brabants Heem heeft in maart het herinneringsbord van Brabants Heem uitgereikt aan heemkundekring Die Overdraghe Klundert, die haar 50-jarig bestaan vierde. Regiocoördinator Bart van Eekelen van Brabants Heem was daarbij ook aanwezig.

Henk Hellegers verwees in zijn toespraak ernaar dat de heemkundekring met de naam Die Overdraghe verwijst naar de oorspronkelijke roots van Klundert, want zo heette de voorloper van het stadje in de 13e eeuw. Henk memoreerde ook dat Klundert pas na de Franse tijd Brabants geworden is, dat elementen van Holland in het vestingstadje terug te vinden zijn en dat Klundert in zijn geschiedenis een bijzondere band had met de huizen van Nassau en Oranje. Hij prees de vele activiteiten die de vrijwilliger van Die Overdraghe de afgelopen vijftig jaar ontplooid hebben om de geschiedenis van Klundert uit te dragen, zoals het openstellen van het Heemhuis, het organiseren van tentoonstellingen, de stadswandelingen en het uitgeven van boeken en het Klundertspel. ■

Onderscheidingen Brabants Heem

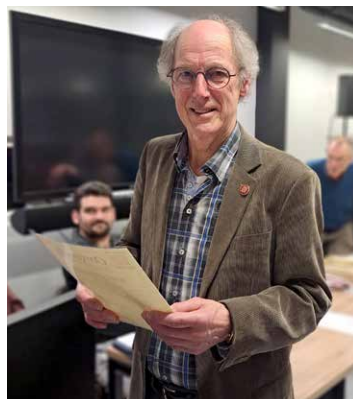
Het zilveren draaginsigne van Brabants Heem is een uiting van waardering voor de inzet van vrijwilligers op het gebied van heemkunde en erfgoed. In de afgelopen maanden zijn onderstaande heemkundelieden geëerd met het zilveren draaginsigne van Brabants Heem.

Sint Anthonis

Annie Douma-Thoonen uit Sint Anthonis heeft uit handen van secretaris Jan van Kempen van Brabants Heem de zilveren draaginsigne met oorkonde ontvangen. Dat gebeurde tijdens de algemene ledenvergadering van de Historische Kring Land van Cuijk. Al zestig jaar zet zij zich in voor Merlet, het historische tijdschrift voor de 33 kernen die samen Land van Cuijk vormen. Sinds haar man, wijlen Harm Douma, zestig jaar geleden met dit historische tijdschrift startte heeft Annie zich bekommerd om o.a. de verspreiding van het blad. Jan van Kempen noemde haar terecht 'de stille kracht' achter Merlet.

Tilburg

Henk Veltmeijer uit Tilburg is sinds 2006 lid en van 2007 tot en met 2024 bestuurslid van de heemkundekring 'Tilborch' te Tilburg. Voor zijn vele werk voor de heemkundekring ontving hij uit handen van Theo Cuijpers, bestuurslid van Brabants Heem de zilveren draaginsigne met oorkonde. Henk Veltmeijer zette met zijn werk de heemkundekring op de kaart door te

zorgen voor een goed imago bij de erfgoedpartners en de inwoners van Tilburg en door te zorgen voor een uitstekende samenwerking met vele erfgoedpartijen in de stad. Hij zorgde met doorzettingsvermogen met resultaat voor het behoud van waardevolle monumenten in de Spoorzone, de oprichting van de projectgroep Naorlogs Erfgoed Tilburg en het behoud van oude tradities

Beerzen

Jos van Gils is al sinds de oprichting in november 1988 lid van de Heemkundekring Den Beerschen Aard uit de Beerzen. Hij wordt intern het geheugen van de Heemkundekring genoemd. Tijdens de algemene ledenvergadering van de kring heeft bestuurslid Ineke Strouken van Brabants Heem hem de zilveren draaginsigne met oorkonde uitgereikt. Ineke bestempelde Jos als de echte "heemkundeman". Jos is al sinds de eerste uitgave van "De Berse" lid van de redactie en schreef vele artikelen. Door die inzet is zijn kennis van de Beerzen van onschatbare waarde.

Budel-Schoot

Harrie Jaspers uit Budel-Schoot heeft voor zijn grote inzet voor Heemkundekring De Baronie van Cranendonck uit handen van bestuurslid Theo Cuijpers van Brabants Heem de zilveren draaginsigne met oorkonde ontvangen. Dat gebeurde tijdens de laatst gehouden algemene ledenvergadering. Harrie Jaspers kreeg de erespeld voor zijn inzet voor de heemkundekring. Hij publiceert al jarenlang over zijn heemgebied. In 1982 nam de Schootenaar het initiatief voor de Aa-kroniek. Voor dit kwartaalblad schreef het oud-bestuurslid tot op heden bijna 400 artikelen.

Klundert

Op de feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van heemkundekring Die Overdraghe in Klundert heeft voorzitter Henk Hellegers op 6 maart drie zilveren draaginsignes van Brabants Heem opgespeld.

Mevrouw A. Römer-Verlee is sinds 1990 bestuurslid van Die Overdraghe. Zij is gastvrouw tijdens de openstellingsuren van het Heemhuis, onderhoudt de contacten met het Vlasserij&Suikermuseum en werkt mee aan het inrichten van exposities en rondleiden van bezoekers.

H. Luykx-Meijer is de dochter van de oprichter en eerste voorzitter van Die Overdraghe en sinds 2009 lid van het bestuur. Verder is ze beheerder van het Heemhuis, bibliothecaris en archivaris bij de kring. Mevrouw Luykx is ook gastvrouw en werkt mee aan het organiseren van exposities.

B. Bongers was van 2004 tot 2018 lid van het bestuur en vanaf 2004 van de redactie van het verenigingsblad De Overdraght. Geboren en getogen in Klundert is de heer Bongers een vraagbaak voor mensen, die meer willen weten over de geschiedenis van Klundert.

De drie onderscheiden leden van heemkundekring Die Overdraghe. V.l.n.r.: B. Bongers, H. Luykx-Meijer en A. Römer-Verlee.

Zeeland

Tijdens de algemene ledenvergadering van Heemkundekring Zeeland zijn twee leden onderscheiden met de zilveren draaginsigne van Brabants Heem. Daags na de vergadering werd een derde onderscheiding uitgereikt. De onderscheidingen werden uitgereikt door Tjeu van Ras, bestuurslid van Brabants Heem.

Adrie van der Bolt is in 2004 lid geworden van de Heemkundekring. Hij was daarvoor al vele jaren actief op het gebied van zoeken met een metaaldetector. Adrie werd lid van de werkgroep Archief en dat werd door hem grondig opnieuw ingericht. Toen de werkgroep Archeologie werd opgericht, was Adrie daar meteen bij. Adrie werkt verder al jaren aan een Historische Kalender van Zeeland en was jarenlang lid van de werkgroep Tentoonstellingen.

Wim van den Brand is in 2000 lid geworden van de Heemkundekring Zeeland. Hij werd actief in de werkgroep Onderhoud. Die groep met veel technische kennis zorgt zowel voor het onderhoud van het heemhuis, als van de binnengekomen voorwerpen, die in de collectie worden opgenomen. Wim was jarenlang lid van de werkgroep Tentoonstellingen en is actief in de werkgroep kerkhof voor het opknappen van de door heemkunde geselecteerde te behouden grafzerken.

Theo Verstegen is sinds 2006 bestuurslid van de Heemkundekring Zeeland. Hij was daar de verbindende schakel tussen de vele werkgroepen en het heemhuis. Afspraken maken voor vergaderingen, rondleidingen, bezoeken aan het heemhuis, liepen via Theo. En hij stond bij alle activiteiten zelf achter de bar. Theo zorgde ook voor het transport van allerlei zaken. Hij werkte mee aan de realisatie van een extra archiefruimte op de benedenverdieping en aan een grote aanbouw aan de achterkant van het heemhuis. ➤

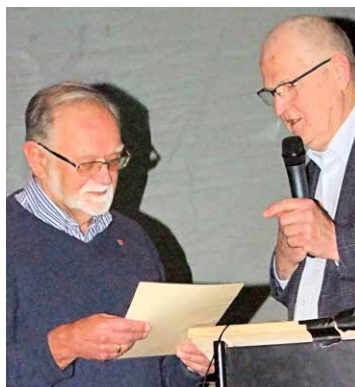
Sprang-Capelle

Twee leden van heemkundekring Sprang-Capelle ontvingen de zilveren draaginsigne van Brabants Heem uit handen van hun voorzitter Wim Konings, tevens bestuurslid van Brabants Heem.

Rien Visser heeft als voormalig voorzitter over de periode 2007 tot 2014 veel voor de vereniging betekend. Maar ook daarna heeft Rien als betrokken vrijwilliger zich ingespannen voor de vereniging. Hij is sinds de oprichting de drijvende kracht bij het Kosterstuk. Hij zorgt er voor dat bij de leden dit heemkunde blad met lokale verhalen regelmatig op de mat valt. Rien is ook actief binnen de programma commissie.

Hans van de Burg nam afscheid als bestuurslid van de vereniging. Hij blijft wel een aantal vrijwilligerstaken uitvoeren, zoals de ondersteuning bij het Bruggeske. Hans was aan het einde van zijn bestuurstermijn. Hij is 10 jaar bestuurslid geweest en heeft in die periode veel voor de vereniging betekend. Hij is de gehele bestuursperiode penningmeester geweest, twee jaar secretaris en heeft veel aandacht gegeven aan het opzetten van een digitaal systeem, waarin objecten, foto's en kaarten in opgeslagen werden.

Uden

Wim Rovers uit Uden is door voorzitter Henk Hellegers van Brabants Heem onderscheiden met het zilveren draaginsigne. Wim nam na 15 jaar afscheid als lid van het bestuur van de heemkundekring. Daarnaast is Wim op allerlei terreinen jarenlang verdienstelijk voor de heemkundekring Uden. Wim is archivaris van de kring en voor velen de vraagbaak op het gebied van boeken, bidprentjes, foto's en genealogie. Hij onderhoudt de contacten met de oud-Udenaren in het Amerikaanse Little Chute. In de 19e en 20e eeuw vertrokken veel Udenaren naar dit dorp in Wisconsin. Verder houdt Wim voor de kring lezingen over buurtschappen in Uden, was hij lid van

de redactie van het Udense heemblad Sprokkelingen en zat hij namens het bestuur van de heemkundekring in de Stichting Uden in Geschriften, die boeken en publicaties over Uden uitgeeft.

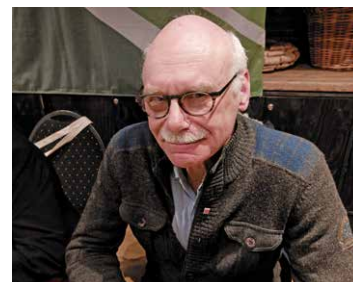
Prinsenbeek

Twee leden van heemkundekring Op de Beek Prinsenbeek zijn door Wim Konings, bestuurslid van Brabants Heem onderscheiden met het zilveren draaginsigne.

Ria de Beer was sinds 2005 secretaris en fungeerde al die jaren als de spreekwoordelijke spin in het web. Altijd aanwezig, actief, zorgend en accuraat. Als geboren en getogen Beekse met veel kennis over de Beek was zij een zeer waardevol bestuurslid.

Pim Monné was een van de oprichters van de kring in 1996 en jarenlang vice-voorzitter. Naast zijn werkzaamheden voor zijn museum "Weest op uw hoede" was hij de initiatiefnemer van het onderhoud door de basisscholen van de Vredeskapel. Hij geeft lezingen over de mobilisatie en de oorlog en had een groot aandeel in de herdenkingen van de bevrijding van Prinsenbeek in oktober 1944. Ook coördineerde hij het werk van de tuinploeg. ■

De foto's bij dit artikel zijn beschikbaar gesteld door de betreffende heemkundekringen/erfgoedorganisaties.

Bij de jaarlijkse lintjesregen heeft op 26 april jl. een aantal vrijwilligers voor o.a. heemkundekring en erfgoedorganisaties een koninklijke onderscheiding gekregen. Een overzicht staat op: www.brabantsheem.nl/koninklijke-eer-voor-heemkundigen

Agenda en jubilea

2024:

13 juni	Raad van Aangeslotenen/ workshops
05 augustus	50 jaar Erfgoedvereniging Son en Breugel
26 augustus	sluitingsdatum inzenden kopij De Koerier 102
19 september	bestuursvergadering Brabants Heem
13 oktober	70 jaar HKK de Oude Vrijheid Sint-Oedenrode
12 novovember	50 jaar Oudheidkundige kring Geertruidenberghe
14 november	Raad van Aangeslotenen
18 december	50 jaar HKK Kèk Liempt Liempde

De
Koerier

De Koerier in 2024

In 2024 verschijnt De Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdatum ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten van de aangesloten kringen, verenigingen en stichtingen en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave verschijnt in september 2024. De uiterste inleverdatum hiervoor is **maandag 26 augustus 2024**.

In 2024 verschijnt De Koerier in maart, juni, september en december.

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen

gerwen online en offline reclame

Drukwerk: Em. De Jong

 **Koninklijke
Drukkerij Em. de Jong**
Baarle-Nassau

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veeveelvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Middeleeuwse muur bij kerk Geffen

Bij de Maria Magdalenakerk in Geffen stuitten werkers bij het leggen van een nieuwe waterleiding bij veraasing op een eeuwenoude Middeleeuwse muur. Een verrassing ook voor Peter van Nistelrooij van de Geffense heemkundekring Vladeracken en van bouwhistoricus Hein Hundertmark van de gemeente Oss. Beiden zijn betrokken bij het schrijven van een boek over de Geffense kerk. Het vermoeden is dat het gaat om een kerkhofmuur. Op de foto Hein Hundertmark (in geel hesje) en Juliette de Winter, van archeologisch onderzoeksbureau BAAC ■ (foto Hans Pennings)